सदेवंत सावलींगानो गायन-रुपी नाटक.

રચનાર

ઠા૦ દામોદર રતનસી સોમાણી.

દુહો.

તત્વજ છે ચૈતન્યનું, વિશ્વનું પોષણ પ્રેમ;
ભૂમિ સ્વર્ગ સમ તે કરે, જો ઉર વિવેક નેમ.

મુંબઈ:
"સુબોધપ્રકાશ" છાપખાનામાં છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૫. સને ૧૮૮૯.

કિમ્મત ૧।। આનો.

આ ચોપડીઓ નિચે લખેલે ઠેકાણેથી મળશે.

સંગિત નાટક સંગ્રહ	૦	૮	૦
સુબોધ સંગ્રહ	૦	૧૨	૦
મૃચ્છકટીક નાટકસાર.	૦	૮	૦
ગોપીચંદ નાટક.	૦	૮	૦
કામસેન રસિકા નાટક.	૦	૮	૦
શીતાહરણ નાટક....	૦	૮	૦
શીરીન ફરહાદનો ઓપેરા.	૦	૪	૦
ઈબરતે અફજા યાને ફરેબે સૈતાન.	૦	૩	૦
નારાયણરાવ પેશવાનો ગાયનરૂપી ખેલ.	૦	૩	૦
સદેવંત સાવલીંગાનો ઉર્દુ ઓપેરા.	૦	૨	૦
કામસેન રસિકા નાટકનાં ગાયનો...	૦	૧	૦
વીરસિંહ ચંદ્રિકાનાં ગાયનો.	૦	૧	૦
ઓખાહરણનો ગાયનરૂપી ઓપેરા.	૦	૧	૦
રૂકમણીહરણનો ઓપેરા.	૦	૧	૦
મદાલસાનો ઓપેરા.	૦	૧	૦
કરણઘેલા નાટકનાં ગાયનો.	૦	૧	૦

કછમાંડવી—નાથોરી ચાંપશી ખેમરાજ, વેરાબજાર.

રાજકોટ—ઠા૦ બેચર મેઘજી બુકસેલર.

"સુબોધ સંગ્રહ"—કિં. ૩૦॥। પોસ્ટેજ ૦)- રા. કહાન-
ધર્મસિંહ પાસેથી ઠે૦ ચંપાવાડી ના૦ ૨૯ માંથી મળશે. મુંબઈ

☞ દેશાવરથી વેચવા માટે સામટી મંગાવનારને પોણે ભાવે

દામોદર રતનશી.

મુંબઈ. કાલકાદેવી, નં૦ ૭

૩૫૮૩

સાવલીંગા—પીટચા એવું તું શું બોલે, બોલતાં બોલ નહીં તોલે;
કહીશ જો બાપને મારા, બુરા થશે હાલ તો તારા.
જોગી—બાત નહીં સુનતી મેરી, ફજેતી મેં કરૂં તેરી;
સદેવંતકું ચેતાવું જાય, જુલમસેં ઓ કરેગા બ્યાય.
(જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો. એક રસ્તો.

(સદેવંત ને જોગી દાખલ થાયછે, જોગી ગુસ્સામાંજ માલમ પડેછે.)

સદેવંત—(જોગીને) [જમેરતાનમે કુચ એસા ખીલતા—એ રાગ.]

અરે બાવાજી તું ફરે કેમ ઉદાસ?
મારા રાજમાં કોણે કીધો નીરાશ?
બોલ જલદી કહે કોણે દીધું રે દુઃખ?
થયું કેમ જોગીનું નિસ્તેજ મુખ?

જોગી—[અરે લાલદેવ ઇસ તરફ જલ્દ આ—એ રાગ.]

ગયા ભીક્ષાકું નગ્ર મેં આપકા;
વાં દેખા મેને એક દુજા ચંદ્રમા;
મૃગલોચની થી ખડી કામની;
ન ભુતલમેં એસી મીલે ભામની;
ન પદ્મિની એસી તેરે રંગ મેહેલમે;
સચી અપ્સરા આઇ ઓ સ્વર્ગસે!
ખુબી ઉનકી મુખસે એ કેસે કહું!
અરે કોન ઉનકે નયનશર સહું!
ગયાથા મેં ભિક્ષાકું આજ ઉનકી પાસ;

સુંદર દેખકે મુખ હુવા મેં નીરાશ,
નગર શેઠકી લડકી એ સાવલીંગા;
સફલ કર તેરા જન્મ ગિલ કિન્કુ જા.
(જોગી જાય છે.)

સદેવંત—[બહોત તેરા ચમકત જેસા નુર—એ રાગ.]
પ્યારી નામ સાંભળી થયો છું ઉદાસ—ટેક.
દીઠા વીના તુજને એક પ્યારી, પામ્યો છું મોહ પાશ—પ્યારી.
શોધ કરી વેગે મેળવું તુજને, ન મળે થાઊં નિરાશ—પ્યારી.
અહીંક પ્રીયાએ કાળજું કોર્યું, શોધું હું તેનો અવાસ—પ્યારી.
(જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો. માતાના મંદીર આગળ ચોક.

(સાવલીંગા સાહેલીઓ સાથે આવી ગરબો ગાય છે, ને
સદેવંત ગુપ્ત આવી સાંભળે છે.)

સાવલીંગા— ગરબો.
[જાની ભુધર રંગ ભરેલા, અથવા રઘુપતિ રામ હૃદયમાં
રહેજોરે—એ રાગ.]
આવો બેની ગીત ગાઈએ પ્રીતેરે, અતી આનંદ ઉપજે એ રીતે-આ.
શુભ ઓચ્છવનો દીન આજેરે, તેથી વાજીંત્ર રૂડાં વાજેરે;
આમ ગગનમાં મેઘજ ગાજે—આવો બેની.
તાલી અતી ઉમંગેરે, જેથી રાગ ચડે પુર રંગેરે;
માશે ન અંગે—આવો બેની.
ચાલથી ચાલોરે, પુર રાગના રંગમાં મહાલોરે;
તો લીઓ હાળો—આવો બેની. (સાહેલીઓ જાય છે.)

સદેવંત—(સાવલીંગાને અટકાવીને.)

[એરકોમે મેરે કોહેગમ—એ રાગ.]

પટ ઘુંઘટનો ખોલ તું ઘુંઘટડે મુજ મન વસ્યું;
ચન્દ્રવદની બોલ તું નેત્ર કટાક્ષે મન ફસ્યું—ટેક.
વરણવ તારો સાંભળી, ઘાયલ મન થયું તહીં;
રખડી થાઓ શેહેરમાં, જોઈ પ્રીયાને મન હસ્યું–પટ ઘુંઘટ.

સાવલીંગા—[ક્યા બહોત દીનસે આયે સનમ—એ રાગ.]
કેમ ખોલું પ્રીતમ ઘુંઘટો, કેટલાક ઘુંઘટે ખુવાર થયા;
ખોઈ શુદ્ધ બુદ્ધ શરીરની મુજ નેત્રે હાલ હવાલ થયા—ટેક.
હું રંક જાત વણીકની, તમે કુંવર મોટા રાજના;
શું લાભ ખોલે ઘુંઘટો, મુજ મુખ જોઇ સાંજના—કેમ.

સદેવંત—વચન આપું તુજને, તુજવિના કો પરણું નહીં;
જો ના કહીશ તું મુજને, તો કટાર ખાઇ મરૂં અહીં.

સાવલીંગા—અકળાઈને તમે એટલા, નહીં થાઓ વશ બહુ રીશને;
કુરબાન તુજપરથી કરૂં, કાંઇ વણીક લાખ દશ વીશને—કેમ.
ઉમેદ હોય જો તુજને, વરવા તણી મને વાલમા;
ફરી બેસ ભણવા સાથ મારી, આવીને નિશાળમાં—કેમ.

સદેવંત—[બેદાદ મુજે યાદ હે વલાહ તુમારી—એ રાગ.]
સુંદરી થયો આધીન મરજીને તારી,
અનેક સંકટ સહીને પણ કથીશ તને મારી—ટેક.
પિતા જો મારો કે તારો ક્ષમમાં નાંખે વીઘન;
હજારો વીઘન વીતે પણ ન મૂકું વીસારી—સુંદરી.

સાવલીંગા— [કલ્યાણ રાગની સાખી.]

પ્રીતમ તારી પ્રીત ન વરણી જાય,
લગ્ન આપણાં શુભ રીતે બને એવો કરવો ઉપાય—ટેક.
નિશાળે પંડ્યા તણી, કરીએ છાંના લગન,
મોજ કરો મનમાનતી, પછી થઇને મગન—પ્રીતમ.
વખત થયો મુજને ઘણો, તેથી જાઉં હું હાલ,
વાલમ વેહેલા આવજો, પ્રીતેથી નિશાળ—પ્રીતમ.

સદેવંત—પ્યારી ઈચ્છા તુજ તણી, પુરણ કરવા કાજ,
બેસીશ હું નિશાળમાં, છોડી પાટ ને રાજ—પ્રીતમ.

પ્રવેશ ૪ થો. એક નિશાળ.

(છોકરાઓ નિશાળમાં બેઠેલા દેખાય છે. કેટલાક રમે છે, કેટલાક વાંચે છે. એવામાં સાવલીંગા પ્રવેશ કરે છે.)

સાવલીંગા—(સ્વગત) રાગ સોરઠ.

[મારૂજી ચાંદની રાત—એ રાગ.]

પ્રીતમજી કેમ લાગી બહુ વાર, આવને વેગે હૈયાના હાર—ટેક.
આપે કહ્યું તું પ્રીતે એવું મુજને "પ્યારી વેહેલી આવજે નિશાળ"-પ્રી.
રહી એકલી આપનું સ્મરણ કરૂં છું, કરે જેમ બપૈયો પુકાર—પ્રીતમ.
જળવિના જેમ મચ્છ ન જીવે, તેમ તુજવિના હું આ વાર—પ્રીતમ.

[મોહન રસીયા આયે બગીયામેં—એ રાગ.]

પ્રીતમવિના કેવી શોભે પ્યારી, ચન્દ્રવિના જેવી રાતડલી—ટેક.
નેહ લગાડી પેહેલાં પ્રીતની, પછે ન કરવી ઘાતડલી—પ્રીતમ.

હું તો જીવું છું આપ આધારે, તજીને મારી જાતડલી--પ્રીતમ.
માટે રસીલા આવીને જલદી, પાળ તું તારી વાતડલી—પ્રીતમ.

(છોકરાઓ ગાય છે.)

[કંગનવા મોરા કરસે સરક ગયોરે—એ રાગ.]

બધા સાથે—છોકરાઓ આવો, છાપ કાંટે રમીએ આજેરે,
૧ છોકરો—મેહેતાજી ગયા છે બહારે,
૨ છોકરો—બહુ મજા પડશે ત્યારે,
બધા સાથે—છોકરાઓ આવો, છાપ કાંટે રમીએ આજેરે.
વડો નિશાળીઓ—મેહેતાજી જો આવેરે, સોટીથી ફટકાવેરે,
૧ છોકરો—બ્હીકણનો તું છે કાકો,
૨ છોકરો—નહીં અમ જેવો તું પાકો.
૧ તથા ૨ છોકરો—ધીસો એને ખોડ આડો દમવા કાજેરે,—છો.

(વડાને મારે છે.)

૩ તથા ૪ છોકરો—(વચમાં પડીને,)–બસ બસ માર્યો છે બહુરે.
૧ છોકરો—ઠીકજ એ ગયું સહુરે,
વડો નિશાળીઓ--મેહેતાજીને સંધુ કહીશ.
૨ છોકરો--તો શીક્ષા તુજને દઇશ. (મેહેતાજી પ્રવેશ કરે છે.)
મેહેતાજી--માટે સોટીની સખત તુજને શીક્ષા છાજરે—છો.
મેહેતાજી-- (ઈન્દ્રસભાનો રાગ.)

ઉઠોને છોકરાઓ જલદી આળસુ ન થાઓ,
શીખ્યા હોય જે કાલનો તે પાઠ કરી જાઓ.

છોકરો—એકડે એક, મેહેતાજીની ટેક; દોડીયા ઉપર સાચી,
ન આપે તો કાચી.

મેહેતાજી—ચુક્યો તે આ વાર સોટી, મારૂં હું બે ચાર; (મારેછે.)
વડા નિશાળીઆ બોલ તને, કેમ લાગી બહુ વાર.

છોકરો—સાંભળો મેહેતાજી તમને, કહું છું સાચી વાત;
તેડવા ગયો તો આ છોકરાને, મારી મુજને લાત.

મેહેતાજી—બોલ લુચ્ચા છોકરા તેં, કેમ મારી એને લાત;
પગ અંગુઠા પકડીને, ઉભો રે મીનીટ સાત.

છોકરો—દાદી મારી મરી ગઇ, તેથી ગયો મશાણ;
ગોટી રમતાં એને દીઠો, એ ચાડીઆને જાણુ.

મેહેતાજી—નિશાળ તુજને સોંપીને, ગયો તો હું બહાર;
પછવાડેથી મસ્તી કીધી, ઉઠબેસ કર હજાર.

છોકરો—મરી ગયો મેહેતાજી, ઉઠ બેસ કરી હજાર;
માટે હવે રજા આપો, લગાડો ન વાર.

(સદેવંત પ્રવેશ કરે છે.)

સદેવંત—(સ્વગત.)

[ગરહમને દીલ સનમકુ દીયા—એ રાગ.]

સત્વર આવી બેઠી છે ત્યાં સુંદર મુજ પ્રિયા,
આપ્યું તેં વચન પાળી કરવા લગ્નની ક્રિયા—ટેક.

ગુરૂને મેં મોકલ્યો છે સામગ્રી લેવા,
ગાંધર્વ લગ્ન કરવાં છે, આજે નિશાળમાં—સત્વર.
કાર્ય મારૂં પુરૂં કરવા કરૂં એક ઉપાય,
યુક્તિએ કહાડું સર્વને, એકે ન રહે ત્યાં—સત્વર.

સદેવંત—(મેહેતાજીને) રાગ હોરી.

[ફાગનકે દીન ચાર સખીરી—એ રાગ.]

વ્રત ચાંદ્રાએણુ ઉજવ્યું તેથી, ધોડો દેવો સહિત સાજ—ગુરૂજી.
વેગે મોકલજો એવું કહ્યું મુજને, માટે પોહોચોને મહારાજ—ગુરૂજી.

મેહેતાજી—[રાત ન સારી આઇ નીંદ—એ રાગ.]

જાઉં છું કુંવરજી હું જલદી તમારે ઘેર,
મસ્તી ન કરે છોકરા સંભાળજો તે પેર. (જાય છે.)

સદેવંત—સાંભળો છોકરાંઓ તમને ખુશી કરવા કાજ,
ઇચ્છું એવું મન થકી કે છુટી આપું આજ.
બ્હીક તમે ન રાખશો મેહેતાજીની લગાર,
જે કહેશે એ તમને તેનો, જવાબ હું દેનાર.

(છોકરાઓ જાય છે.)

સાવલીંગા— (સદેવંતની પાસે આવીને.)

[શાદીએ જુલ્વએ ગુલફામ મુબારક હોવે— એ રાગ.]

હતી ઉમેદ મન વિષે તે પુરી કીધી ઇશ્વરે,
દરસન વિના પ્રીતમ તારા, દિલડું તો ઝુરી મરે—ટેક.
અંતરમાં છે તલખના સદેવંત તારા નામની,
પરણું સાથે તારી જો, હઇડું મારૂં તો ઠરે—હતી.
વાલમ તમે કહ્યું હતું, હું તેડી લાવીશ ગોરને.
કરશું લગ્ન નિશાળમાં, ધરી પ્રેમ અંતરે—હતી.
હજી ન ગોર આવીઓ, વખ્ત નીકળી ગયો ઘણો,
આવી કોઈ દેખશે તો, અર્થ એક નહીં સરે—હતી.

સદેવંત—ધીરજ તું ધર મનમાં જરા, ગોર હમણાં આવશે,
ગાંધર્વ લગ્નની વિધિથી, પરણાવશે જલદી ખરે—હતી.

(એક કાણીઓ નીશાળીઓ પ્રવેશ કરે છે.)

સાવલીંગા—કાણીઓ આવે છે. લુચ્ચો, વાત કરશે ગુરૂ કને;
ચેતે પીતા જો માહેરા, તો લગ્નમાં વિધન પડે—હતી.
(સદેવંત કાણીઆને મારેછે; કાણીઓ નાસી જાયછે; સદેવંત તેની પાછળ જાયછે; સાવલીંગા નિરાશ થઈ પોતાને ઘેર જાયછે.)

પ્રવેશ ૫ મો. સદેવંતનો મેહેલ.

સદેવંત—(ઉદાસ થઇને.) બેત.

ઓ દૈવ ! ઓ દૈવ ! શું કહું તુજને.
શું પ્રીયા વિયોગે રખડાવીશ મુજને.
મુજને દુ:ખી કરવા શું માંડયો છે ઇલાજ,
ત્યારે બોલ, તેં શામાટે આપ્યું મોટું રાજ.
એવો અપરાધ મેં શો કીધો તારો,
કે પાડેછ વછનો મુજ પ્રીયાથી મારો.
ખરા અંત:કરણથી હું ચાહું છું જેને,
બ્હીકણ વાણીઆઓ શું લઇ જશે તેને
ઓ દયાળુ દાતાર આ કેવો તારો ન્યાય,
કરતાં દુ:ખી અમને નથી આવતી દયા.
કાલેજ પરણનાર હતી સાથે મારી,
તેને શું પરણશે કંજુસ વેપારી.
સાવલીંગા, સાવલીંગા તુજવિના ફરવું,
હજારગણું સારૂં છે તેથી મરવું.
(એક દાસી કાગળ આપી જાય છે.)
શું હશે એમાં ? કેમ લાવી આં ?

શું મુજ પ્રિયાની લખેલી આ પ્રેમ પત્રીકા ?
ઓ ઉમેદ, ઉમેદ, તું બચાવે છે ઉમેદ !
વાંચું આ કાગળ કે પામું કાંઈ ભેદ. (વાંચે છે.)

રાગ હોરી.

પ્રીતમ વેહેલા આવજો રાતે, માતાને મંદીર સાર—ટેક.
આપ વિયોગે ઝુરી હું મરૂં છું, નહીં કોઇ બચાવનાર;
તેથી અરજ સુણી તું દાસીની, મળવાને થાજે તૈયાર—પ્રીતમ.
મુજ પિતાને જાહેર થયું સર્વે, બીના બની જે નિશાળ;
કાણીએ કાળ મુખે કહી દીધું, વીતી આપની સાર—પ્રીતમ.
સંધ્યાકાળે સાથે લઇને સામગ્રી, ગાંધર્વ લગનની સાર;
ફેરા ફરી લેશું આપણે એકલા, પછે ન ચિંતા લગાર--પ્રીતમ.

(વાંચ્યા પછી.)

[શુધ લાગ રહી તોરે આઠ પહર—એ રાગ.]
તુજ કારણ હું પ્રીયા આવું તહીં,
ફરૂં જોગી થઇ જો મળે તું નહીં—ટેક.
કરી લગ્ન તીઆં આજ આપણનાં,
પછી પાનજ પ્રીતિનું કરવું સહી--તુજ.
છે ઉમેદ પ્રિયાને જે મળવા તણી,
પ્રભુ પાર ઉતાર તે સહાય થઈ—તુજ.

પ્રવેશ ૬ ઠો. ગામનું પાદર.

(સાવલીંગા માતાની પૂજા કરવા જાય છે.)

સાવલીંગા--[હમકું છાંડ ચલે બન માધુ--એ રાગ.]
પ્રીતમજીને મારે મળવાને જાવું. મન આનંદિત કરવાનેરે—ટેક.

ઘણારે દિવસના નેત્ર વિયોગીને, દરશનનું પાન કરવાનેરે;
મનરે મોહનથી મારાં લગ્નરે આજે, હેતેથી આદરવાનેરે—પ્રીત.
સહાય પ્રભુ આજ કરજે અમારી, અદકાં વીઘ્ન નડે અમનેરે;
તેથી તું તારીને આજે દયાળુ, અર્થ દેજે અમ સરવનેરે—પ્રીત.
માત પિતા થયાં વેરી અમારાં, લગ્ન ખુશીથી ન કરવા દિયેરે;
પોતાને ગમે તેની સાથે પરણાવે, જન્મ સુધી નાંખે દુઃખ દરિયેરે—પ્રીત.
બાબ ન જુવે પુત્ર કે પુત્રીનો, નામ ને પૈસામાં જઇને મરેરે;
બુઢો, કાણો હોય લુલો કે લંગડો, ખીસાં પોતાનાં ભરવાનેરે—પ્રીત.
તેવી વિપત આવી પડી મુજ ઉપરે, અણુગમતાથી વરવાનેરે;
મુજ મન માન્યું સદેવંત સાથે, લગ્ન હેતેથી કરવાનેરે—પ્રીત.
તેથી મેં નિશ્ચે કીધો મરવાનો, દાસીએ ન દીધી મરવાનેરે;
મુજરે વેશે રૂપાસાને તે પરણી, સુખણી મુજને કરવાનેરે—પ્રીત.

(જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો. માતાનું મંદીર.

(સદેવંત આવી ધુટણભર બેસીને માતાની પ્રાર્થના કરે છે.)

સદેવંત—(ગુલ ચમનને બીછુ છુપા બડા ઝેરી હુવે—એ રાગ.)

લાવણી.

કરી પ્રાર્થના માગું તુંજ પાસ માતાજી આજે;
થાય મુજ પ્રિયાથી મેલાપ સહાય તું થાજે,
સહ્યું ઘણા દિવસથી દુઃખ વિયોગનું ભારી;
બળી છાતી થઇ છે રાખ કામજવર કારી.
કરીએ તૈયારી કરવા જ્યારે લગ્ન;
અણચિંતવ્યું તે માંહી આવી પડે વિઘ્ન.

તેથી કૃપા કરી ઓ માત, પૂર હવે આશ;
નહીં તો જશે મુજ પ્રાણ, થતાંજ નિરાશ.
(અંદરથી દરવાજો બંધ કરી સુઈ જાય છે; સાવલીંગા
પ્રવેશ કરી મંદિરનાં દ્વાર ઠોકે છે, પણ કોઇ
જવાબ આપતું નથી એટલે)

સાવલીંગા— [મોહોલે પધારો મહારાજ—એ રાગ.]

વેહેલા ઉઘાડોને દ્વાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો;
એકલી બીહું છું હું બહાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો,
માટે લગાડો ન વાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો—ટેક.
છે મનથી તુજ મશકરી, જીવજ મારો જાય;
ઉભી રહું ત્યાં એકલી, તેમ તેમ હૃદય ચીરાય—સદેવંત.
માતપિતા મેં પરહર્યાં, તજી નાત ને જાત;
તમ અર્થે બની ઘેલડી, આવી મારે માજમ રાત—સદેવંત.
હવે હદ થઇ વાલમા, દરશણ ઝટ દ્યો આપ;
શક્તિ સહન કરવા નથી, તમ વિયોગ કેરો તાપ-સદેવંત.

(આસપાસ કોઇ નજરે પડતું નથી, તેથી દેવલની ઉપરના ભાગથી અંદર દાખલ થાયછે, બારણું ઉઘાડી નાખેછે. સદેવંતને નિદ્રાવશ જોઈ તેને જગાડવાની તજવીજ કરેછે, પણ તે જયારે જાગ્યો નહીં ત્યારે નિરાશ થઇ સદેવંતનું મસ્તક પોતાના ખોળામાં લઇ માતાની સ્તુતિ કરે છે.)

સાવલીંગા— લલીત છંદ.

અરર અંબીકા માત મારિરે, હરખની ભરી આવિતી ખરે;
કયમ નિરાશ તેં મુજને કરી, દિનશિશુ દયા ચિત્ત ના ધરી.
પ્રિતમ ઘોર ઊંઘે અહીં પડયો, પ્રિય વિયોગ તો કર્મમાં જડયો;
જગવતાં નહીં જાગતો જરી, દુ:ખણી માતરે શું મને કરી.

પ્રિતમ દાસિથી શું રિસાવિયા, ઉદક નેણુમાં નાથ આવિઆં;
હૃદય તો બળે છે વિયોગથી, નીરખ દાસિને પ્રિય પ્રેમથી.

ભેરવી ગજલ.

હું જાઉં તજી મારા, મુજ પ્રાણ ઘ્યારે;
મુજ પ્રાણુ ઘ્યારે, મુજ પ્રાણુ ઘ્યારે--ટેક.
કાલે જવું જોશે, સાસરે મારે;
તેથી વેગે વાંચી પ્યારા, આવે ત્યારે—હું જાઉં.

(તેની હથેલીમાં કાંઈ લખી નિરાશ થઇને જાય છે, સદેવંત જાગે છે, અને સાવલીંગાને જોઈ નહીં એટલે.)

સદેવંત— **બેત.**

પ્રિયા પ્રિયા, તું કેમ આવી નહીં,
વિયોગથી તારા બળી મરૂં હું અહીં.
કેમ ભુલી તું તારૂં આપેલું વચન,
બળી, બળી રાખ થાય છે, મારૂં તન.
ક્યાં શોધું ક્યાં દેખું મુજ મનને જીતનાર,
દેખાવ દે, દેખાવ, નહીં તો મરીશ આ વાર.

(અકસ્માત પોતાના હાથ ઉપર નજર પડે છે.)

અરે ! કોણે લખી ભર્યો મારો હાથ,
શું પ્રિયાએ આવી કર્યો વજ્રાપાત ?
" સદેવંત, સદેવંત તુજ પાસ આવી હું.
જગાડ્યો ઘણો પણુ જાગ્યો નહીં તું,
જેવી ઉમેદથી આવી તી તુજ પાસ,
તેવીજ જતી વખતે થઇ છું નિરાશ.
લગ્ન જે સાથે હતાં મારાં થનાર.

તે સાથે મેં પરણાવી એક દાસી હુશીઆર.
તો પણ જવું જોઇશે સાસરે કાલે,
ના ઉમેદ દુઃખી દિલ, બૂરે હવાલે.
જોઇશ હું જરૂર એક માસ તારી વાટ,
નહીં આવશે જો તું તો કરીશ આપઘાત"

(વાંચી રહ્યા પછી ગુસ્સામાં)

ઓ ગાંધી! ઓ ગાંધી! આપી ગોળી કેવી બસ!
માગી મેં જાગરણની, તો કર્યો નિદ્રાવશ.
હા! ઉમેદ હતી કરવા પ્રિયાથી મુલાકાત.
તેમાંથી પાડી વછેાો કીધો મારે; ધાત.
ઓ સાવલીંગા ન આપું તુજને છેહ,
મેળવીશ તુજને હું, કે પાડીશ મારી દેહ.

(જોગી થઇને તેની શોધમાં જાય છે.)

પ્રવેશ ૮ મો. જંગલ.

સહેવંત- (જોગીને વેશે ફરે છે.)

[મત કર માન ગુમાન—એ રાગ.]

પ્રભુ કર મારી સહાય, પ્રીયાવિના દુઃખી ખરો હું—ટેક.
કામરે જ્વરથી બળી હું મરૂં છું માટે મેળવ મુજ નારરે—પ્રીયા.
પાપ જો પૂર્વે કીધાં હોય મેં તેથી તું મુજને ઉગારરે—પ્રીયા.
જંગલે જંગલ ફરી બહુ થાકયો. કંઇ ન મળ્યા સમાચારરે—પ્રીયા.

(જવા માંડે છે, પણ તે ઠેકાણે બે રસ્તા જોઇ ઉભો રહે છે; એટલામાં એક મોટા પથ્થર ઉપર કંઇ લખેલું નજરે પડે છે, તે વાંચે છે.)

બેત.

"ડાબો માર્ગ છોડી, જમણે આવો સાર,
લખ્યા પ્રમાણે આવવે નિશ્ચે મળશે નાર.
આવશે એજ રસ્તે પારાસુર ગામ,
જ્યાં આવવાથી પુરી થશે તારી હામ. (વાંચ્યા બાદ.)
ખચીત ખચીત, આ અક્ષર સાવલીંગાના છે;
જરૂર, જરૂર, જાઊં હવે એજ રસ્તે. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૯ મો. નદી કિનારે પારાસુર ગામનું પાદર.

(સદેવંતના હાથમાં લખેલું છે તેથી પશુ પ્રમાણે નદીમાં મોં બોળીને પાણી પીએ છે, એટલામાં સાવલીંગાની દાસી પાણી ભરવા આવે છે અને સદેવંતને એ પ્રમાણે પાણી પીતો જોઇને)

દાસી—(સ્વગત) [અરે લાલદેવ ઇશ તરફ જલ્દ આ—એ રાગ.]
અરે આ અજબ જેવી દીસેછે વાત,
પીએ પાણી મ્હોડે ન બોળે એ હાથ;
જઈ પાસ તેને પૂછું વાત એ,
શા માટે પાણી પીએ એમ તે.

(સદેવંતને) અરે! ઓ જોગી તું દિવાનો થયો,
કે પાણી પણ પીતાં તું ભુલી ગયો.
કરીને કૃપા વાત સાચી તું કેહે,
શા માટે તું જોગીને વેશે ફરે!

સદેવંત—હું પૂછું તને ઓ ભલી બાઈ વાત,

સાચે સાચી કહી દે સુંદરી તું એ ખાત
ફરે છે કોની આણ આ નગ્રમાં,
સુખી કે દુઃખી કોણ રહે તું ત્યાં?
ા સી— [ખલકનારે ખુદા ખાવીંદ—એ રાગ.] .
વીરમદે રાજ કરે છે ત્યાં. સર્વમાં દુઃખી સાવલીંગા;
હું દાસી ઘર તણી એના, તેથી જાણું છું એ બીના.
સદેવંત—અરે બાઇ કરી કૃપા, ખબર કહે સાવલીંગાને જા;
સદેવંત વેશ જોગીને, કારણ તારેજ આવે છે.
દાસી—ચાલો સાથે તમો મારી, ચિંતા મનથી વિસારી.
મેલાવું સાવલીંગાથી હું, તને જે છે અતિ પ્યારી.
(બંને જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો. સાવલીંગાનો મેહેલ.

સાંવલીંગા—(ઉદાસ થઇને એકલી.)
[સુધીઆણું ફળ જાણી નરનારી ભણોરે—એ રાગ.]
દયા આણી દીલજાની, તમો આવી મળોરે;
પ્રીયા દુઃખી છે તમારી—મળો—દયા.
આપ વિયોગે બળી હું મરૂં છું;
તેથી તમો જલદી આવી મને રહાય કરોરે—પ્રીયા દુઃખી.
[સઈયાંકે ચીત્ર બીન પ્રીતમ પ્યારે—એ રાગ.]
પ્રીતમ વિયોગે ઝુરી મરૂં હું, મળવું મન લલચાવેરે—ટેક.
મધ્ય મધ્ય રાત્રે હું ઝબકી ઉઠું નયણે નિદ્રા ન આવેરે;
વેરી નેત્ર નથી ભેગાં મળતાં, સ્વપને પીયુ દરશાવેરે—પ્રી.

ઈશ્વર પાંખ આપે જો મુજને, કરૂં ન હાલે આવેરે;
પોહોંચું પલકમાં પ્રીતમ પાસે, હેતે હૈયે લગાવેરે--પ્રી.
(સદેવંત પ્રવેશ કરે છે અને સાવલીંગાને જોઇ આનંદથી તેણીને ભેટવા જાય છે, એટલામાં રૂપાસા આવી પહોંચે છે.)

રૂપાસા--(સાવલીંગાને) બેત.

સમુર, ઓ નિર્લજ્જ, કરે છે શું એ કામ,
પત્ની થઇને મારી, બોળેછ મારૂં નામ.
(સદેવંતને) ધારતી નથી દુષ્ટ, શું કોઈની લગાર ?
ચખાડું સ્વાદ તને જલદી આ વાર.
(સીપાઇઓને) સીપાઈઓ મારા આવો જલદી તમે અહીં,
બાંધી એને (મુસ્કે) જાઓ, રાજા પાસ લઈ.
(લઇ જાઇ છે.)

પ્રવેશ ૧૧ મો. રાજસભા.

(વીરમદેરાજા રાજ્યાસનઉપર બેઠેલો છે. પ્રધાન, વજીર, કોટવાલ વગેરે દરબારીઓ તથા રૂપાસાશેઠ પણ હાજર છે. સીપાઇઓ સદેવંતના હાથમાં બેડી નાંખી તેને કેદી કરીને લેઇ આવે છે.)

રૂપાસા--(રાજાને.)

[અરે લાલ દેવ યે તુને ક્યા કિયા--એ રાગ.]

અરે રાજાજી હું કરૂં છું પ્રણામ, ખરે એક મોટું આવી પડ્યું કામ;
પરણ્યો છું હું પત્ની એક સાવલીંગા, જતોતો તેનાં ઘરમાં જોગીડો આ;
મારા ઘરમાં તે એ શા માટે ગયો. ઠરે જો અપરાધી તો શિક્ષાજ દો.

વીરમદેરાજા—અરે જોગી તું જલદી કહે સાચી વાત;
ખોટું કહીશ તો થશે તારી ઘાત.
જરા તારા મનમાં તું બીતો ન લાં;
સાચા તરફનો થશે મારો ન્યાય.

(સદેવંત રાજા વીરમદે આગળ ઘુંટણભર બેસી.)

સદેવંત— [કહું ક્યા ફલકકા સતાયા હું મે—એ રાગ.]

કહું શું નશીબે દુઃખીઓ કીધો છે,
ભેખ પ્રીયાને વિયોગે લીધો છે—ટેક.

હતી જે પ્રીયા ગામમાં પાસ મારી,
લાવી એણે મુજને જખમી કીધો છે—કહું.

હતું જેનું દીલ પર્ણવા સાથ મારી,
લઈ આવી એણે કીધી દુઃખિઆરી—કહું.

પિતાએ તેના એમ કહ્યું સાવલીંગાને,
પરણવું જોશે તારે રૂપાસાને—કહું.

નહીં ચાલ્યું કંઇ સાવલીંગાનું ત્યાં જ્યારે,
મરવાનો નિશ્ચય એણે કીધો ત્યારે—કહું.

કહ્યું આવીને દાસીએ તેવે ત્યારે,
હું પરણું રૂપાસાને વેશે તમારે—કહું.

બચાવી રૂડી દાસીએ પ્યારી મારી,
હજી તે મુજઅર્થે રહી છે કુંવારી—કહું.

કરીને કૃપા મુજપરે સાવલીંગાને.
કરી દે હવાલે હવે જલદી મારે—કહું.

રૂપાસા-- [ગરહમને દીલ સનમકુ દીયા--એ રાગ.]

સુણો રાજાજી જોગી એ કરે છે ખોટી વાત—ટેક.
કરે છે ખોટી વાત રાજા, કરે છે ખોટી વાત;
હજારોના દેખતાં પરણ્યો હું, સાવલીંગાની સાથ—સુણો.
જો મરજી હોય તમારી, કરવા ખરેખાત;
તેડાવું હું દાસી મારી, કહેશે સાચી વાત--સુણો.

વીરમદેરાજા-(સીપાઈને) [અરે લાલદેવ ઇસતરાકે કલામ-એ રાગ]

સીપાઇ તું જલદીથી દોડીને જા,
દાસી સાવલીંગાનીને લાવ હ્યાં.

(સદેવંતને) ભલા જન તું જલદીથી કહે સાચી વાત,
શૂરા ક્ષત્રી જેવી દીસે તારી જાત.

(સદેવંત રાજાના હાથમાં એક કાગળને લખોટો આપે છે, વાંચતાંજ તરતજ આનંદમાં આવી સદેવંતને ભેટી પડે છે.)

વીરમદેરાજા--(રૂપાસાને)

અરે ઓ દગાખોર, પાપી, ચંડાલ,
મુજ ભાણેજના કેવા કીધા તેં હાલ.

(પ્રધાનને) શાણા પ્રધાન જલ્દી કરો એક કાજ,
પેહેરાવો સદેવંતને સોનેરી સાજ. (બંને જાયછે.)

વીરમદેરાજા--(રૂપાસાને)

જો ઠરશે નહીં પરણી સાથે તારી,
તો આજે લગન હું કરીશ તે ફરી;
હશે જેની સાથે ખરી એની પ્રીત,
પરણાવીશ હું તેની સાથે ખચીત.

(સીપાઈ દાસી સહિત પ્રવેશ કરે છે.)

વીરમદેરાજા--(દાસીને)

[મોરી ગુઇઆ લચક લચક ચલત મોહન આવે--એ રાગ.]

સયાણી દાસી સાચું બોલતાં, સુખણી તું તો થાય--ટેક.

બીક રાખતાં ખોટું ભાખતાં, જીવ તારો જાય--દાસી.

કોણ પરણી રૂપાસાને કહી દે ને મુજ પાસ—દાસી.

દાસી—[સાડે તીન પઈસે શેર મછલી ના બેચુંગી--એ રાગ.]

રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ,

પરણ્યો સાથ મારી એ, પરણ્યો સાથ મારી એ-ટેક.

લગ્ન તો મારાં થયાં આ રૂપાસાની સાથ,

ચોરી ફેરા ચાર ફર્યાં છે, મેળવી મુજથી હાથ--રાજા.

સાવલીંગા એ સાથે વરવા, કરતી હતી નિજ ઘાત.

જીવ બચાવવા બાઇ તણો, મુજ બદલે દીધો હાથ--રાજા.

રાજા--બોલ એ રૂપાસા, તને પુછું ખરેખાત,

પરણ્યો છે તું આની સાથે, કે નહીં કેહે તે વાત,

દાસી--રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ.

રૂપાસા--લગ્ન કીયા કરતી વખતે, ખબર પડે તે કેમ,

ઘુંઘટ તાણી પડખે બેસે, કેમ પડે નજરે.

દાસી—રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારીએ.

રાજા—ખાતરી મારી થઈ ચુકી, તું પરણ્યો દાસી સાથ;

ચેન કરો દાસીની સાથે, સાવલીંગા નહીં મળે.

દાસી--રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ.

રાજા—દાસી વેહેલી જઇને સાવલીંગાને તેડી લાવ;

પરણાવું હું મારે હાથે, આજ સદેવંતને.

દાસી--રાજા, ખુશી થઈ હું બહુ, આખર થઈ એની કૃતે.
(પ્રધાન તથા સદેવંત આવે છે.)
રૂપાસા--(સદેવંતને) [તુજે હે શોખ મીલનેકા--એ રાગ.]
ખબર નહીં મુજને તારી, કે છે એ તુજ તણી પ્યારી.
અજાણે દુઃખ સહ્યું છે જે, ક્ષમા તેની મને કરજે.
(દાસી આવે છે.)
સદેવંત--મેહેનત લઈ દાસીએ ભારી, બચાવી મુજ તણી પ્યારી.
તેથી માની તું મારી વાત, પત્ની જાણીને દેજે હાથ.
(રૂપાસા અને દાસીનો હસ્તમેલાપ કરાવે છે, સાવલીંગા
આવે છે, અને આનંદથી સદેવંતને ભેટે છે.)
સદેવંત-- [બતીઆં એસી મત બોલો--એ રાગ.]
તું મારી પ્યારી હવે થઇ મારી, તુજરે વિયોગે સહ્યું દુઃખ ભારી ટેક
જોગીને વેશે ફર્યો હું જંગલમાં, સહ્યું સંકટ મેંરે ઘણું ત્યાં--તું.
સાવલીંગા--થયેલી વાલમ વાત સર્વે વિસારી,
પ્રીતથી મુજને કરી રાખ તારી--તું મારી,
વીરમદેરાજા--(સદેવંતને સાવલીંગા સાથે હસ્તમેલાપ કરાવીને.)
[અરે લાલદેવ એ તુજે કયા હુવા--એ રાગ.]
ખુશીથી કરી આપું છું હું લગન, કરો મોજ નીર્ભે થઈ મન મગન.
પ્રભુ જોડું રાખે તમારૂં અમર, કરો રાજ્ય-નીતિથી પૃથ્વી ઉપર.
જુલમ કોઇ ઉપર ન કરશો કદાય, દુખીયાતણી સહાય કરવી સદાય.
સાવલીંગા--(સદેવંતને)
[ઘરસે યાં કોન ખુદાકે લીયે લાયા મુજકો--એ રાગ.]
મનમોહન કેવા બુરા તારા હાલ આ,
અગાઉ હતો તેથી થયો તું બેહાલ આ.

DAMODAR RATANSI.

(KALBADEVI ROAD.)

ચાહ ! ચાહ ચાહ !! !!!

ઇચ્છા પ્રમાણે લહેજત આપનાર ઊંચામાં ઊંચી ચીનાઈ
અગર હિંદુસ્થાની બંને ચાહનો સ્વાદ એકજ ચાહમાં જોવો હોય
ો એક ડબો " દામોદર મીક્ષચર " અને એ કપ ચાહ
ો ચીનાઇ ચાહ પીનારને. એક કહેશે વાહ ! કેવી
ન છે !! બીજો કહેશે નહીં, એ તો ઇન્ડિયન
' સાદા ટીનમાં રૂ ૧)= ફેનશી સોનેરી
મતી છતાં લહેજતમાં દશ રૂપીયા રતલની

ી લહેજતદાર ચાહ રૂ ૦ાા થી રૂ ૫

ો રતલ ૧ નો રૂ ૯ાા પડશે.